Становище

от проф. дн Румен Иванов Стаматов –
Варненски университет „Черноризец Храбър”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен **„доктор”**

в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки;
професионално направление 3.2. Психология
докторска програма: Социална психология
автор: **Юлиан Василев Харалампиев**

тема: „НАГЛАСИ КЪМ ВОЙНА, СОЦИАЛНО-ГРУПОВА ИДЕНТИЧНОСТ И ЛИЧНОСТНА АГРЕСИЯ”

1.Общо описание на представените материали

По избор от научното жури съм определен за негов член по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Социалнопсихологични и личностови фактори при различни форми на агресия сред ученици ” за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма: Социална психология. Автор на дисертационния труд е Юлиан Василев Харалампиев – докторант към секция „Социална, трудова и консултативна психология“” департамент Психология към Институт за изследване на населението и човека към БАН. Представеният от Юлиан Василев Харалампиев комплект материали е на хартиен носител и е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на БАН. Той включва всички необходими документи. Докторантът е приложил и съответните публикации.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи.

В един нестихващ дебат относно границите на глобализма и национализма отношението към войната придобива особена значимост. Не е трудно да се открият политики и нагласи, които обвързват войната и осмислянето на войната в контекста на националстични ценности. В този смисъл предложеното изследване може да се разгледа като принос в осмислянето на нагласите към войната като се очертаят връзките с конструкти като национализъм, патриотизъм, социална и групова идентичност и

агресивност. По този начин изследването очертава поле, в което нагласите към войната са осмислени чрез идентичността в различните измерения, индивидуалните особености и агресивността. Резултатите от емпиричното изследване са поставени в контекста на вече съществуващите изследвания, което открива възможности за осмисляне на нагласите в един разширен времеви контекст и за обособяване на устойчиви тенденции в нейните прояви, отчитайки влиянията на различните променливи.

3. Познаване на проблема

Докторантът се опитва обосновано да постигне целта на дисертационното изследване, както и преследваните задачи със съответните методи на теоретичното и емпиричното изследване. Теоретичният анализ е насочен към осмисляне на отношенията между основните конструкти – нагласи към войната, агресия и идентичност тематизирана чрез различните прояви.

Проследени са всички класически и модерни подходи при концептуализирането на агресията и са очертани различните измерения на самата агресия. Представеният модел на агресията е изграден върху разграниченията предложени от Й. Зографова и обхваща поведенческите, когнитивните и социални измерения на конструкта. Подробното разглеждане на когнитивните присъствия в динамиката на агресията, както и на емоциите създава не само дълбочина, но и рамкака за емпиричното изследване. Също така теоретичната част разглежда и темата за войната и нагласите към войната, като обединява историческите и съвременните подходи при нейното осмисляне. Задълбочено са представени потенциалните отношения между нагласите към войната и идентичността. Теоретичният анализ представя и обстоен преглед на влиянията на множество променливи свързани с идентичността – патриотизъм, национализъм, индивидуализъм, колективизъм, с техните отражения върху нагласите към войната, както и разграничения засягащи особеностите на социалната и националната идентичност. Анализите на идентичността са в контекста на основните теории и са коректно интерпретирани. Бих искал да отбележа, наличието на кохеренстност между анализите на отделните конструкти, което показва не само дълбочина в познанието на различните изследвания и концепции, но и плавност в прехода към емпиричното изследване, чрез предоставяне на концептуална рамка, която задава задачите, хипотезите и инструментите на изследването.

Проследявайки емпиричните анализи бих искал да отбележа и ценността на много от откритията свързани с нагласите към войната и различните измерения в идентичността.

4. Методика на изследването

Методиката отразява основния замисъл на изследването и на концептуалното му осмисляне. Изследването е осъществено чрез:

Въпросник на Рот и колектив (Rothi et. al., 2005), които се състои от 20 айтема и е изграден от двуфакторна структура - гражданско разбиране за националната идентичност (граждански практики и споделени политики) и традиционно-културно разбиране за националната идентичност (споделена привързаност към традиционна култура, генетика и наследство).

Въпросник за оценка на равнището на изпитвано безпокойство за собствената сигурност (Радославова & Величков, 2005), от който са използвани седем айтема.

Въпросник за оценка Ниво на социално-груповата идентичност, включващ две скали – ниво на съсловно-професионална идентичност (членство в професионална или друга група)

Въпросник за изследване на агресията на Уебстър и колектив *(*The brief aggression questionnaire, Webster et.al., 2015), включващ 12 айтема, и оценя 4 фактора - гняв, враждебност, физическа агресия и вербална агресия.

Въпросник за изследване на Хоризонтална и вертикална дименсия на индивидуализъм и колективизъм (Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement) (Singelis et.al., 1995). Четирифакторната скала обхващаща хоризонтален индивидуализъм, вертикален индивидуализъм, хоризонтален колективизъм и вертикален колективизъм, е представена от 12 айтема – по три айтема за всеки фактор.

Въпросник за оценка на патриотизма на Шатц и колектив и Стауб (Schatz et.al.,1999; Staub, 1997). Въпросникът е изграден от два фактора – сляп и конструктивен патриотизъм и се състои от 21 айтема.

Въпросник за оценка на нагласите към войните на Дюпюи и Кон (A new scale to measure war attitudes) (Dupuis, & Cohn, 2011). Въпросникът е изграден от 3 фактора – етика на войната (когнитивен компонент), подкрепа за войната (поведенчески компонент) и афект от войната (емоционален компонент). Всеки фактор е оценян чрез три айтема.

Въпросниците, включени в емпирочното изследване са с добри психометрични характеристики и адекватни на замисъла.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 175 страници в основния текст, който включва 46 таблици, 12 фигури и 10 приложения. Структурата включва увод като въведение в изследователската тема, три глави, изводи и заключение, използвана литература и 10 приложения. Библиографията е със 298 заглавия - 17 на кирилица, 281 на латиница. Самото изследване е структурирано в две части – теоретична, която представя основните концепти, около които се изгражда изследването и емпирична, която представя инструментите на изследването с описанието на психометричните характеристики на самооценъчните въпросници и различните анализи, в контекста на формулираните хипотези. Анализи и изводи са представителни за усилията на докторанта и подкрепят верификацията на получените резултати.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на Юлиан Василев Харалампиев са съдържателно обобщени и отговарят на проведеното изследване. Като цяло бих искал да отбележа следните положителни моменти:

-Представени са профили на конкретни социални групи, свързани с конкретни нагласи, идентичностите и поведенчески тенденции свързани с агресивността и отношението към войните, което е новост за изследванията в това поле в български условия.

-Установени са връзки между национална и социално-групова идентичност и нагласите към войната и агресията и преживяването на безпокойството за собствената сигурност;

-Представени са адаптирани версии на въпросници за оценка на нагласите към войната, на различните прояви на агресията, на идентичността в различните измерения.

Бих искал да отбележа че изводите от изследванията могат да бъдат използвани при създаване на предписания в образователен контекст и по-конкретно при осмисляне на предизвикателствата пред моралната идентичност.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените публикации са 3 и са изцяло в темата на дисертационния труд.

9. Лично участие на докторанта

Юлиан Василев Харалампиев е реализирал самостоятелно цялото дисертационно изследване. Текстът, получените резултати и приноси са негово лично дело.

10. Автореферат

Авторефератът съдържа основните постановки в дисертационния труд, резултатите и техния анализ. Считам, че е адекватен на дисертационния труд и обективно отразява теоретичните анализи и основните резултати, представени в съдържанието на изследването.

11. Лични впечатления

Бих искал да отбележа, че Юлиан Василев Харалампиев притежава задълбочени познания в изследвана област, съчетани с отговорност и с оригинален подход към емпиричното разглеждане на темата, което обогатява разбиранията върху нагласите към войната, агресията и идентичността.

12. Препоръки за бъдещо използване

Предлагам основния текст на дисертацията да се разшири, като се наблегне върху отношенията между когнитивните и моралните аспекти на идентичността.

Заключение

Дисертационният труд показва, че докторанта Юлиан Василев Харалампиев притежава задълбочени познания по темата на дисертацията. Смятам, че кандидатът отговаря на условията и реда за присъждане на образователната и научната степен „доктор” по Закона за развитие на академичния състав в Република България, ППЗРАС, Правилника за развитие на академичния състав на БАН . След изтъкнатите аргументи, както и на цялостната положителна оценка за извършеното дисертационно изследване, предлагам на научното жури да гласува положително и да присъди

образователната и научна степен „доктор” на Юлиан Василев Харалампиев, за което давам и своя утвърдителен вот.

06.05. 2026 г. Изготвил становището:
/проф. Румен Стаматов /